

# OSMANLI DEVLETİ VE ÖNCESİNDEKİ TÜRK DEVLETLERİNDE KÜLTÜR VE UYGARLIK

## İslamiyet Öncesi Türk Devletlerinde Devlet Yönetimi

Devlet; aile, oba, oymak ve boyların bir araya gelmesiyle oluşurdu.

Türk devlet teşkilatı **Mete Han** tarafından kurulmuştur. Türk devlet teşkilatının başında **Han, Şanyü, Kağan, Hakan veya İdikut** adı verilen hükümdarlar bulunurdu.

Hakanlara yönetme yetkisinin Gök Tanrı tarafından verildiğine inanılırdı. Bu inanca "**Kut**" denirdi. Kut anlayışına göre bu görev kan bağıyla nesilden nesile devam ederdi.

Devlet yönetiminde rütbece kağandan sonra gelen ve ülkenin büyük bir bölümünü idaresi altında bulunduran kişiye "**Yabgu**", hükümdar soyundan olan komutanlara ise **Şad** denilirdi.

Devlet yönetiminde hükümdar eşleri olan **Hatunlar** da görev alır, kurultay toplantılarına katılır elçi kabullerinde bulunur ve Kağan'a vekillik ederlerdi.

Devlet yönetiminde hükümdarların yanında boy beylerinden oluşan "**Toy**" (**Kurultay**) vardı. Geniş yetkilere sahip olan Kurultay, hükümdara danışmanlık yapardı.

## İslamiyet Öncesi Türk Devletlerinde Ordu

İslamiyet öncesi Türk devletlerinde "**ordu-millet**" geleneği vardır. Askerlik özel bir meslek sayılmaz ve paralı askerler bulunmazdı.

Hayat tarzları o zamanın şartlarında Türklerin asker bir millet olmasını sağlamıştır.

Savaş zamanında kadın-erkek eli silah tutan herkes asker kabul edilirdi.

Türk ordu teşkilatının temeli olan "**Onlu Sistem**" Asya Hun Hükümdarı Mete Han tarafından kurulmuştur.

## Onlu Ordu Sisteminin Özellikleri

On bin – Tümen – Tümen başı

Bin – Tabur – Bin başı

Yüz – Bölük – Yüz başı

On – Takım – Onbaşı

Türk ordusu atlı birliklerden oluşur ve silah olarak genelde **ok ve yay** kullanılırdı.

Türklerin en yaygın savaş taktiği ani baskınlar şeklinde gerçekleşen "**Hilal taktiğidir. Turan, Hilal, Sahte Ricat ve Kurt Kapanı**" adı verilen savaş taktik ve stratejilerini kullanmışlardır..

Mete Hanın tahta çıktığı tarih Kara Kuvvetleri Komutanlığının kuruluş yıl dönümü olarak kabul edilmektedir.

Onlu ordu sistemini Mete Han bulmuştur.

Konserve ve üzengi yapımı ile Türkler Dünyayı etkilemiştir.

Ceket ve pantolonu Avrupa ordularına Türkler öğretmişlerdir.

## İslamiyet Öncesi Türk Devletlerinde Dini Yapı

İslamiyet öncesi Türklerde; **Dağ, tepe, su, ağaç, orman, güneş, ay, yıldızlar ve gök gürültüsü** gibi unsurlar kutsal kabul edilmiştir.

İslamiyet öncesinde Türkler arasındaki en yaygın inanç **Gök Tanrı** dinidir. Bu inanç sistemine göre Gök Tanrı tek yaratıcı olarak görülmüştür. Türkler hükümdarlarının Gök Tanrı tarafından görevlendirildiğine inanmışlardır.

Bir dinden çok sihir karakterine sahip **Şamanizm** de Türkler arasında yaygındır. Şamanist din adamlarına "**Kam**" adı verilmektedir.

**Kurgan** denilen Türk mezarlarında ölen kimsenin yanına bazı değerli eşyaları da gömülürdü.

İnsan şeklinde yapılan mezar taşlarına "**Balbal**" denilirdi.

## Sosyal ve Ekonomik Hayat

Uygurlara kadar Türkler tabiat şartlarına bağlı olarak yarı göçebe bir hayat tarzını benimsemişlerdir.

Yaylak-kışlak hayatı yaşayan Türkler daha çok **hayvancılıkla** uğraşmışlardır.

Bu hayat tarzına "**Bozkır kültürü**" denilmiştir.

## Türk Devletlerinde Hukuk

İslamiyet'ten önceki Türk toplumlarında devlet ve halk arasındaki ilişkiler "**töre**"yle düzenlenmiştir.

Törenin temeli Türk geleneklerine dayanmaktadır. Türkler'de yazılı döneme geç geçildiği için yazılı hukuk kuralları gelişmemiştir.

Hukuk alanında töre kurallarının etkili olmasının nedeni, yaşanan göçebe hayat tarzıdır.

Töre üç ana kaynaktan beslenmiştir. Bunlar; halkın arasında asırların oluşturduğu gelenek ve adetler, Kurultay'ın aldığı kararlar ve hükümdarların buyruklarıdır.

## İslamiyet Öncesi Türk Devletlerinde Yazı, Dil ve Edebiyat

Türk edebiyatının ilk örnekleri sözlü edebiyat ürünleri olmuştur. Bunlar; Türkler'in hayat felsefelerini, yaşayış tarzlarını anlatan "Sav"lar ölen büyükler için sevgi dolu sözler içeren "**Sagu**"lar ile avlarda, savaşlarda, akınlarda ve şölenlerde musiki ile söylenen şiirlerden oluşan "**Koşuk**"lardır.

**Destanlar;**

**Hunların Oğuz Kağan, İskitlerin Alp Er Tunga,**

**Göktürklerin Ergenekon, Uygurların Göç ve Türeyiş ile Kırgızların Manas destanlarıdır.**

**Dede Korkut Hikâyeleri de Oğuzlara aittir.**

## Türk Devlet, Kültür ve Medeniyet Hayatına ilişkin Seçilmiş Terimler

Oguş: Aile.

İl, El: Devlet.

Urug: Soy, sülale.

Bod: Boy.

Bodun: Boylar birliği, millet.

Otağ: Hükümdar çadırı.

Örgin: Taht.

Tuğ: Sancak.

Toy, Kengeş: Meclis, Kurultay.

Buyruk: Bakan.

Agılığ: Hazine Görevlisi.

İç Buyruk: Saray işleriyle ilgili bakan.

Tangaç: Damgacı.

Tudun: Vali.

Subaşı: Ordu komutanı.

Şanyu, kağan, han, hakan, idikut: Hükümdar unvanları.

Şad: Hükümdarın büyük oğlu.

Hatun, Katun: Hükümdar eşi.

Toygun: Toy ve kurultaya katılma hakkı olanlar.

Tarkan, Apa: Saray görevlileri.

Tekin: Hükümdarın erkek çocukları.

Bitigci: Katip

Yarguci: Yargı., tercüman, elçi.

Gök Tanrı: Eski Türklerde tek yaratıcı.

Balbal: Ölen kişinin mezarına öldürdüğü insan sayısınca dikilen heykeller.

Uçmağ: Cennet.

Tamu: Cehennem.

Tengri: Tanrı

Yuğ: Cenaze törenleri.

Kurgan: Mezar

Şaman, Kam, Baksı: Şamanizm din adamları.

Ogun: Totemlere verile isimlerdir.

Uygurların kültürel zenginliği; onların çeşitli Türk ve yabancı devletlerin saraylarında kâtiplik, bürokratlık, danışmanlık, tercümanlık, öğretmenlik ve kültür elçiliği görevlerinde bulunmalarını sağlamıştır.

## Göktürk (Orhun) Yazıtları

6. ve 8. yüzyıllar arasında hüküm sürmüş olan Göktürkler zamanından kalmıştır.

Türk dilinin gelişmiş bir dil olduğunu kanıtlayan ilk metinlerdir.

## İslamiyet Öncesi Türk Devletlerinde Bilim ve Sanat

İslamiyet'ten önceki Türk toplumlarında bilimsel alanda yapılan en önemli çalışma "**On iki Hayvanlı Türk Takvimi**"nin hazırlanmasıdır.

Bir yılın 365 gün olarak hesaplanması ve on iki aya bölünmesi Türklerde astronomi biliminin ilerlediğini göstermektedir.

Göçebe hayat tarzı yaşayan Türkler'de sanat eserleri taşınabilir malzemelerden oluşmaktadır. Uygurlarda ise yerleşik hayata geçişle birlikte şehir ve tapınak mimarisi gelişmiştir.

## İSLAMİYET SONRASI TÜRK DEVLETLERİNDE KÜLTÜR VE MEDENİYET

**Türk Devletleri isimlerini;** Kurucularından (Osmanlı ve Selçuklu), Kuruldukları bölgelerden (Gazneliler), Devleti kuran etnik unsurlardan (Avarlar, Kırgızlar), Kuruldukları bölgedeki ırmaklardan (İdil ve Tuna Bulgarları) almışlardır.

### Devlet Yönetimi

Devletin başında hanedana mensup bir hükümdar bulunurdu (Memluklar hariç) Yönetme hakkının İslamiyet öncesinde olduğu gibi tanrı tarafından hükümdara verildiğine inanılırdı (Kut). Bu durum taht kavgalarına ve kurulan devletlerin zayıflamasına neden olmuştur (Veraset Sistemi).

Yönetim, hükümdarın mutlak otoritesinde toplanırdı. Bununla beraber ikili devlet teşkilatı da uygulanmaya devam etmiştir.

**Saray Teşkilatı:** Devletin yönetimi ile ilgili bütün işlerin yürütüldüğü ve aynı zamanda hükümdar ve ailesinin günlük yaşamını sürdürdüğü yerdir.

**Ülke (Taşra) Yönetimi:** Ülke yönetiminde Eyalet sistemi vardı. Taşra teşkilatında yer alan eyaletlerin yönetiminden "Şihne" adı verilen askeri valiler sorumluydu.

## Ordu

İlk Türk - İslam devletlerinin ordularını büyük ölçüde Türkler oluşturuyordu.

Karahanlılarda ordu geleneksel Türk ordu anlayışına paralel olarak gelişse de zamanla Saray Muhafızları, Hassa Ordusu (doğrudan hükümdara bağlı askerler), Eyalet Ordusu gibi birimler de oluşturulmuştur.

Gaznelilerin ordusu ise çeşitli etnik unsurlardan oluşmuş ücretli bir ordu yapısına sahiptir. Bu durum yıkılışlarında etkili olacaktır.

Gaznelilerin ordusunda ayrıca Gulam Askerleri, Eyalet Askerleri ve Gönüllüler gibi birimler de vardı.

Büyük Selçuklu ordusu ise 5 bölümden meydana gelmekteydi;

**Gulaman-ı Saray:** Genellikle gayr-i müslim esir çocuklarının ya da satın alınan kölelerin yetiştirilmesiyle oluşan ordudur (Memluk / Köle / Kut).

**Hassa Ordusu:** Her an savaşa hazır atlı birliklerdi. Çeşitli Türk boylarından toplanan askerlerden meydana gelirlerdi. Her türlü masrafları devlet tarafından karşılanırdı.

**Eyalet Askerleri:** Eyaletlerdeki ikta sahiplerince yetiştirilen atlı askerlerdir (Büyük Selçuklu ordusunun en kalabalık bölümüdür.).

Askeri ikta sistemi ilk kez Büyük Selçuklu Devleti'nde vezir Nizamülmülk tarafından uygulanmıştır. Bununla beraber ikta ordusuna Karahanlılarda rastlanmamaktadır.

Bu sistem Osmanlılarda Dirlik adıyla devam ettirilmiştir.

**Türkmenler:** Sınırlarda yaşayan göçebe Türk topluluklarından savaş zamanı Sultanın emri altında toplanan askerlerden oluşurdu.

**Yardımcı Kuvvetler:** Bağlı beylik ve devletlerden (Metbu - Tabi Devletler) savaş zamanı alınan askerlerden oluşurdu.

## Sosyal Hayat

Türk İslam devletlerinde toplumsal alanda herhangi bir sınıf ayrımı yoktu ve bütün halka karşı hoşgörölü bir siyaset izlenmiştir.

Müslümanlar kadar gayrimüslimler de devletin en üst memurluklarına kadar çıkabiliyorlardı. Türklerin, İslamiyet sonrası yerleşik hayata geçme süreçleri hızlanmış ve ticari hayatları canlılık kazanmıştır. Karahanlılar, tarım, ticaret ve hayvancılıkta, Gazneliler ise ipek ve Baharat yollarını denetimleri altına alarak ticarete ve sulama kanalları açarak da tarımda ilerlemişlerdir. Büyük Selçuklu Devleti'nin sınırlarının genişlemesi Arap, Fars, Ermeni, Süryani ve Rumlarla etkileşim yaşanmasını sağlamıştır.

## Ekonomik Hayat

Türk İslam devletlerinde ekonomik hayatın gelişmesinde; siyasi istikrar ve güvenliğin sağlanması, ticaret yollarının korunması etkili olmuştur.

Türk devletlerinde ticaretin yanında tarım, demircilik, dokumacılık, el sanatları, hayvancılık, bakırcılık ve dericilik gelişmiştir.

Müslüman esnaf kendi arasında Fütüvvet (Ahilik) adı verilen dini ve iktisadi bir teşkilatlanma kurmuşlardır.

Selçuklular ithal mal olarak şeker ve eşya almışlar, ihraç malı olarak da at, halı, ipek ve maden satmışlardır.

## Toprak Yönetimi

Türk İslam devletlerinde toprak, genel olarak devletin malıydı. Bunun nedeni; feodal (özerk) bir yapının oluşmasını engelleme düşüncesidir.

Büyük Selçuklu Devleti'nde toprak, kullanış amaçlarına göre dörde ayrılmıştır;

**Has Arazi:** Vergi gelirleri hükümdara ve hanedan üyelerine ait arazilerdir.

**Mülk Arazi:** Şahsa ait topraklardır. Alınıp satılabilir, miras olarak bırakılabilirdi (Özel mülkiyet).

**Vakıf Arazi:** Geliri hayır kurumlarına bırakılan arazilerdir. Bu topraklara devlet el koyamazdı. Vakıf arazilerin gelir ve giderlerini düzenleyen kişiye "Mütevelli" adı verilirdi. Bu arazilerin

gelirleri ile hanlar, kervansaraylar, imarethaneler, camiler, hastaneler, çeşmeler ve yollar yapılmıştır.

**İkta Arazi:** Gelirleri devlet memurları ve savaşta yararlılık gösterenlere maaş karşılığı olarak verilen arazilerdir. Buna göre; ikta sahibi gelirin bir kısmıyla atlı asker (sipahi) beslerdi.

## Hukuk

Hukuk Sistemi 2'ye ayrılırdı;

**Şer'i Hukuk:** İslam din kurallarına göre düzenlenmiş hukuk sistemidir. Kadılar Şer'i davalara bakardı ve başlarında Kadi'l-Kudat (Kadılar Kadısı) bulunurdu (Bağdat'ta bulunurdu). Kadıların kararları üzerinde devletin bir yaptırım gücü yoktu, kararları kesindi. Şer'i Hukuk'ta evlenme, boşanma, miras, velayet, hayır işleri, nafaka, vakıflar, ticaret ve noterlik gibi alanlardaki davara bakılırdı.

**Örfi Hukuk:** Örf, adet, gelenek ve göreneklerdeki kuralların İslamiyet'e aykırı olmamak şartıyla düzenlenmesi sonucu oluşan hukuk kurallarıdır. Örfi hukuktan Emir-i Dad sorumluydu. Toplumun huzur ve asayişini bozan ve kanunlara uymayanların davalarına bakardı. Bu kurum aynı zamanda "Adalet Bakanlığı" niteliğindeydi.

## Dil ve Edebiyat

**Yusuf Has Hacı - Kutadgu Bilig;** İdeal devlet yönetiminin nasıl olması gerektiği üzerinde durulan bir siyasetnamedir (Türk Tarihi'nin ilk siyasetnamesidir.). Uygur Türkçesiyle yazılmış ve Hakani Lehçesi kullanılmıştır. Karahanlılar Dönemi'nde yazılmıştır.

**Kaşgarlı Mahmut - Divan-ı Lügat-it Türk:** İlk Türkçe Lügat'tır. Türk dilinin zenginliğini ve güzelliğini göstermek ve Araplara Türkçe'yi öğretmek amacıyla yazılmıştır. Karahanlılar Dönemi'nde kaleme alınmıştır. Bu eser aynı zamanda ilk Türkçe Ansiklopedi olarak da bilinir (1069).

**Hoca Ahmet Yesevi - Divan-ı Hikmet (Kutlu Bilgeler Divanı):** Dini bir eserdir. İlk Türk mutasavvıfı olan Yesevi'nin tasavvufi şiirlerini içermektedir. Arap harfleriyle Türkçe yazılmış en önemli eserdir (Türk tasavvuf edebiyatının ilk örneğidir). Karahanlılar döneminde yazılmıştır.



**Edip Ahmet Yüekneki - Atabet-ül Hakayık (Hakikatlerin Eşığı):** 12. yüzyılda Uygur alfabesi ve Hakaniye Lehesesi yle yazılmıştır. Ahlak yönü ağır basan eğitici ve öğretici bir eserdir.

Selçuklu Dönemi'nde yazılan diğer bir eser Vezir Nizamülmülk'ün yazdığı Siyasetnamedir (Selçuklu Devleti'nin anayasası olarak kabul edilir).

### **Bilim**

Bilimsel çalışmalar, Medreselerde yapılmış ve Dini bilimlerle, Pozitif bilimler birlikte okutulmuştur.

İlk medreseler, Karahanlılar Dönemi'nde kurulmuş ve bu dönemde ilk defa programlı bir

**Müslüman Türk devletlerinde birçok bilim adamı yetişmiş ve önemli çalışmalar yapmışlardır. Bunlardan bazıları şunlardır;**

**Farabi:** Kendisi Muallim-i Sani (İkinci Öğretmen) olarak da bilinir. Aristo'nun fikirlerini en iyi açıklayan kişidir. Türk toplumları arasında Pozitif bilimlerle uğraşı Farabi ile başlamıştır. Batı'da "Alfarabyus" olarak tanınır. Eserleri; İlimlerin sınıflandırılmasını ilk defa yapan "İhsaü'l İlim (İlimlerin Tasnifi)", devlet başkanlarının vasıflarını anlatan "El-Medinetü'l Fazıla (Erdemli Kent)", musiki ile ilgili olan "Kitabü'l Musiki" adlı eserleri önemlidir.

**İbn-i Sina:** En önemli etkinliği Tıp alanındandır. En önemli eseri olan "El Kanun Fi't-Tıp (Tıbbın Kanunu) ileriki dönemlerde Avrupa'daki okullarda Latince'ye çevrilerek okutulmuştur Avrupa'da "Avicenna" diye tanınmıştır. Kan dolaşımı üzerine çalışmalar yapmıştır.

**İbn-i Rüşd:** Felsefe, tıp ve astronomi alanında çalışmalarda bulunmuş ve ortaya koyduğu fikirle Avrupa'da Rönesans'ın doğmasına ve skolâstik düşüncenin yıkılmasına neden olmuştur. Aristo'yu Batı'ya tanıtan filozoftur. Batı dünyasında "Averreos" olarak tanınır.

**İmam Gazali:** İslam felsefesi alanında önemli çalışmalar yapmıştır. Büyük Selçuklular zamanında yaşamıştır. Nizamiye Medreseleri'nde müderrislik yapmıştır. Siyasi ve bölücü din anlayışlarıyla mücadele etmiştir. "İhyaü'l-Ulumiddin (Din ilimlerinin yeniden yapılanması)" en önemli eserlerinden biridir.

**El Harezmi:** Dünyaca ünlü matematikçidir. Sıfır (0) sayısını bulmuştur. En ünlü eseri "Kitabü'l Cebri Ve'l-Mukabele"dir.

**El Biruni:** Matematik, Fizik ve Coğrafya alanında çalışmalar yapmıştır. Enlem ve boylam hesaplamalarını yapmıştır. Dünya'nın Güneş etrafındaki dönüşünün bir yılda gerçekleştiğini söylemiştir. "Asarü'l Bakiye" adlı eserinde Asyalı milletler hakkında bilgiler vermiş ve astronomiden bahsetmiştir. Hint Tarihinde Hindistan hakkında bilgiler vermiştir. Fizik alanında 16 maddenin özgül ağırlığını hesaplamıştır.

**Uluğ Bey:** Astronomi alanında önemli çalışmalar yapmıştır. "Heyet Cetveli ile Yıldızların Fihristi"m yapmıştır. "Zici" adlı eseri çok ünlüdür. Semerkand'da rasathane açmıştır. Ali Kuşçu'nun hocasıdır.

**Ömer Hayyam:** Matematik ve Astronomi ilmiyle uğraşmıştır. Celali (Meliki) Takvimi hazırlamıştır. Edebiyatla da uğraşmıştır, Rubaileri ile ünlüdür.

**Ali Şîr Nevai:** Timur Devleti zamanında yaşamıştır. Çağatay Türkçesi'nin en büyük şairi olarak bilinmektedir. Türkçe'nin Farsça'dan daha zengin olduğunu göstermek için "Muhakemet'ül Lügateyn" isimli eseri yazmıştır.

**Buhari;** En ünlü hadis bilginleri arasındadır (Camii Sahih).

**El Razi:** Kimyagerdir. Sülfirik asidi bulmuştur.

**İbn-i Yusuf:** Sarkacı bulmuştur.

**İslam Tarihçileri:** İranlı Taberi, Mesudi, İbn-i Haldun (Dünyaca ünlü sosyolog ve tarihçidir. Modern tarih anlayışının temelini atmıştır.).

**Coğrafya Bilginleri:** İbn-i Havkal, İbn-i Batuta

**Matematik Bilginleri:** Muhammed Bin Musa, İbn-i Ceşmit

## **Sanat ve Mimari**

Türk - İslam Devletleri'nde sanat, İslam dinine göre şekillenmiştir. Resim ve heykelticilik yasak olduğu için onun yerine Mimari, Hat (güzel yazı), Minyatür (çizgi resim sanatı), Çinicilik, Tezhip (yazı ve kitap süsleme sanatı), Ebru (desen sanatı), Nakkaşlık (yazı ve taş işleme sanatı), Kakmacılık (kabartma sanatı), Oymacılık (el oyması ve işlemeciliği), Mücellitlik (kitap ciltleme sanatı), Fresko (yaş alçı üzerine yapılan resim) gibi sanatlar gelişmiştir.

Türk - İslam devletlerinde en fazla gelişme gösteren güzel sanat dalı mimari olmuştur.

Bunun yanı sıra dokumacılık, kuyumculuk, bakır işlemeciliği de gelişmiştir.

Kümbetler (iki katlı mezar), Kervansaraylar, hastaneler (Darüşşifalar) ve Medreselerdir.

## **OSMANLI DEVLETİ KÜLTÜR VE MEDENİYETİ**

### **Devlet Yönetimi**

Osmanlı Devleti, cihat ve fetih anlayışı içerisinde kurulan Türk - İslam devletleri içerisinde en güçlü ve en uzun ömürlü olanıdır. Osmanlı devlet anlayışının kökeni eski Türk gelenekleri, İslam hukuku ve hâkim olunan topraklardaki devlet anlayışlarına dayanır.

Osmanlı'da "Devlet hükümdar ailesinin ortak malıdır" anlayışı vardır. Bu anlayış hanedanın erkek çocuklarına tahta çıkma imkânı sağlamış, bu da taht kavgalarına neden olmuştur. Saltanat babadan oğula geçmekle beraber belirgin bir veraset sistemi görülmemektedir.

I. Murat bu anlayışı değiştirmiş "Ülke hanedanın değil yalnızca hükümdar ve oğullarına aittir." anlayışını getirmiştir. Amaç; merkezi otoriteyi güçlendirmek ve taht kavgalarını önlemektir.

Fatih Sultan Mehmet, Kanunname-i Ali Osman'ı (Fatih Kanunnamesi) hazırlayarak veraset sistemini yazılı yasalar haline getirdi. Bu yasalarla merkezi otoritenin korunması için kardeş katline izin verilmiştir.

Bu sistem I. Ahmet (1603 - 1617) Dönemi'nde "hanedanın en yaşlı ve akıllısının başa geçmesi" şeklinde değiştirildi (Ekber-i Erşed). Bu değişiklikte taht kavgalarını önlemek amaçlanmıştır (olumlu

sonuç). Ancak bu uygulama şehzadeler arasındaki rekabet duygusunu ortadan kaldırması bakımından olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

III. Mehmet Dönemi'nde "şehzadelerin sancağa gönderilmesi" uygulamasına son verilmiş ve "Kafes usulü" getirilmiştir. Bu durum şehzadelerin yönetim deneyiminden yoksun şekilde tahta çıkmalarına neden olmuştur.

Kuruluş ve Yükseliş Dönemi padişahları sancak sistemine göre yetişmişlerdi. Şehzadeler (padişahın erkek çocuklarına verilen isim), Lalalarla birlikte sancaklara yönetim tecrübesi kazanmaları için gönderilirdi. Sancağa ilk çıkan I. Murat, son çıkan III. Mehmet'tir. Sancağa çıkmadan tahta oturan ilk Osmanlı padişahı I. Ahmet'tir.

Osmanlı'da yönetim padişahın mutlak otoritesinde toplanırdı yani yönetim mutlak monarşiydi. Yavuz'un Mısır Seferi sonucunda Halifeliğin Osmanlı'ya geçmesi ile yönetim "Mutlak Teokrazi"ye dönüştü.

Devletin mutlak yöneticisi olan padişah ilk bakışta sonsuz yetkilere sahipmiş gibi görünse de uygulamaları; gelenek - görenek, hukuk kuralları ve Divan kararlarıyla sınırlandırılmıştır.

Osmanlı padişahları ilk defa "1839 Tanzimat Fermanı" ile birlikte mutlak egemenlik anlayışından kendi isteği ile vazgeçmiş ve "Kanun Üstünlüğü"nü ilk kez kabul etmiştir. 1876

I.Meşrutiyet (Kanun-i Esasi) ile birlikte anayasal yönetime ve parlamenter sisteme geçilmiştir.

1908'de II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte padişahın yetkilerine az da olsa sınırlamalar getirildi ve meclisin yetkileri artırıldı.

Osmanlı padişahları Bey, Han, Sultan, Hakan, Hükümdar, Kağan, İstanbul'un fethinden sonra İmparator; Mısır'ın fethinden sonra da Halife unvanlarını kullanmışlardır. Ayrıca Gazi, Hüdavendigâr, Hünkar gibi unvanlar da kullanılmıştır. Osmanlı'da "Sultan" unvanını ilk defa kullanan padişah, I. Murat'tır.

Hükümdarlık Sembolleri; hutbe, sikke (para), davul (nevbet), sancak, hilat (giysi), çetr (saltanat şemsiyesi), tuğ, tuğra, kılıç alayı, otağ ve tahttır.

## **Divan-ı Hümayun**

Önemli devlet işleri Divan-ı Hümayun adı verilen bir kurulda görüşülürdü. Divan, hangi din ve mezhepten olursa olsun herkese açıktı. Divan, son sözün padişaha ait olmasından dolayı Danışma Meclisi niteliği de taşımaktadır.

### **Divan Üyeleri**

**Sadrazam (Vezir-i Azam):** Baş vezir anlamındadır. Divandaki en kıdemli vezir olup, padişahattan sonra gelen en yetkili kişiydi. Padişah tarafından atanır ve görevden alınır.

İlk sadrazamlık makamı I. Murat Dönemi'nde kurulmuştur. İlk sadrazam Çandarlı Kara Halil Hayrettin Paşa; son sadrazam Ahmet Tevfik Paşa'dır.

**Kubbealtı Vezirleri:** Divan'da Sadrazamdan sonra gelen vezirlerdi. Devlet işlerinde sadrazama yardımcı olurlar, çeşitli devlet işleriyle görevlendirilirlerdi.

**Defterdar:** Maliyeden sorumlu kişi olup, hazinenin gelir - gider hesaplarını tutar ve bütçeyi hazırlardı.

**Kazasker (Kadiasker):** Hukuk işlerinden sorumluydular. Şer'i hükümler veren en yüksek görevlilerdi.

**Nişancı:** Devletlerarası yazışmaları sağlardı. Ayrıca padişah ve sadrazam arasındaki yazışmalardan da sorumluydu.

## **16. Yüzyılda Divana Girenler**

**Şeyhülislam (Müftü):** Osmanlı'da divanda alınan kararların ve çıkartılan kanunların dine uygun olup-olmadığını kontrol eder.

**Reisü'l- Küttab:** Kâtiplerin başı anlamındadır. 17. yüzyıla kadar Nişancı'ya bağlıydı. Divan'da görüşülecek konuların sırasını belirler, dış işlerine bakar, Divan'da alınan kararları yazıya geçirirdi.

**Kaptan-ı Derya:** Osmanlı'da Donanma Komutanıydı. İstanbul'da bulunduğu zamanlarda Divan toplantılarına katılırdı.

**Yeniçeri Ağası:** Yeniçerilerin ocak komutanıdır.

### **Ülke Yönetimi**

Osmanlı Devleti'nde ülke yönetimindeki temel idare birimi eyalettir. Eyaletler sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar ise köylere ayrılırdı.

## **Miri Araziler**

**Dirlik Arazileri:** Geliri devlet tarafından savaşta yararlılık gösterenlere ve devlet memurlarına maaş karşılığı olarak verilen arazilerdi. Üç 'e ayrılırdı;

**1) Has:** Yıllık geliri 100.000 akçe'den fazla olan topraklardı. Hanedan üyelerine, divan üyelerine, Beylerbeyleri ve Sancak Beylerine verilirdi. Has sahibi gelirinin her 5000 akçesi için bir "cebelü (atlı asker)" beslemek zorundaydı.

**2) Zeamet:** Yıllık geliri 20 bin ile 100 bin akçe arasında olan arazilerdi. Orta derecedeki devlet memurlarına, hazine ve tımar defterdarlarına, divan kâtiplerine, alay beylerine, kale dizdarlarına, subaşılar ve kadılara verilirdi. Bunlar da gelirlerinin her 5000 akçesi için bir "cebelü (atlı asker)" beslemek zorundaydı.

**3) Tımar:** Savaşta yararlılık gösterenlere ve hizmet karşılığı verilen araziler olup, yıllık geliri 3.000 ile 20.000 akçe arasında olanlardı. Bu da kendi arasında bölümlere ayrılırdı; Eşkinci (Kılıç) Tımarı savaşta yararlılık gösterenlere, Hizmet Tımarı Saraydaki Hizmetlilere, Müstahfız Tımarı ise Cami imamları, hatip ve medrese hocalarına verilirdi. Bu toprakları işletenler gelirlerinin her 3000 akçesi için bir cebelü beslemek zorundaydılar.

### **Vakıf Araziler**

Miri arazi iken sonradan geliri hayır, din, eğitim kurumlarına ve sosyal hizmetlere ayrılan arazilerdir (cami, medrese, hastane, imarethane, , bedesten, kervansaray gibi kurumlar).

Alınıp satılamaz, devlet el koyamazdı. Bu arazilerden vergi alınmazdı. Vakıf teşkilatının başında bulunan kişiye "Mütevelli" denmiştir.

### **Mülk Araziler**

Şahısların özel mülkü olan arazilerdir. Alınıp satılabilir, miras olarak bırakılabilir.

## **Ordu**

Osman Bey döneminde ordu, aşiret güçlerinden oluşmaktaydı.

- İlk düzenli ordu Orhan Bey Dönemi'nde oluşturulmuştur (Yaya ve Müsellem).
- Murat döneminde Tımar ve Kapıkulu (Devşirme) sistemlerinin temelleri atılmıştır.

Osmanlı'da devlet gücünü ordudan alırdı. Ordu üç gruptan meydana gelirdi;

### **Kapıkulu Ocakları**

Devletten üç ayda bir ulufe adıyla maaş alan sürekli askerlerdi. Bu askerler aynı zamanda hükümdar değişikliklerinde cülus adlı bahşış alırlardı.

**Devşirme sistemi:** Gayr-i Müslimlerin kimsesiz ve fakir çocuklarının küçük yaşta toplanarak (5 - 12 yaş) devlet hizmetinde kullanılmak üzere yetiştirilmesidir. Bunların zeki ve gülbüz olanları saraydaki Enderun Mektebi'nde devlet memuru yetiştirmek amacıyla okutulurdu. Rumeli'den toplanan çocuklar önce Anadolu'ya gönderilerek Türk ailelerinin yanında Türk - İslam kültürü alırlar, sonra Gelibolu'daki Acemi Oğlanlar Ocağına getirilirlerdi. Burada kabiliyetlerine göre askeri ocaklara ayrılırlardı.

**Kapıkulu Askerleri; Atlı ve yaya olarak ikiye ayrılırlardı.**

**Yeniçeri Ocağı:** Kapıkulu ordusunun temelidir. I. Murat Dönemi'nde kurulmuştur. Devşirme yolu ile oluşturulmuştur. Sıkı disiplin altında yetiştirlerdi. Padişahın yanında bulunurlardı. Görevleri; padişahla birlikte savaşa katılmak ve İstanbul'un güvenliğini sağlamaktır.

**Cebeciler:** Yeniçerilerin silahlarını ve bu silahların bakımını yaparlardı.

**Topçular:** Top döken, top mermisi yapan ve kullanan ocaklardır.

Osmanlı'da ilk top, 1389 I. Kosova Savaşı'nda kullanılmıştır.

**Top Arabacıları:** Top taşıma araçlarını yapan ve nakleden ocaklardır.

**Lağımçılar:** Ordunun geçtiği yerlerdeki yolların ve köprülerin onarımını yapan, tüneller kazan, patlayıcı maddeler yerleştiren ve surları yıkan ocaktır.

**Humbaracılar:** Havan topları, mayın, el bombaları ve humbara denilen gülleleri yapan ve kullanan ocaktır.

**Sakalar:** Ocağın su işleriyle ilgilenen sınıftır.

### **Kapıkulu Süvarileri (Atlılar)**

Altı Bölük Halkı da denilirdi. Derece ve maaş yönünden yeniçerilerden üstündüler. Yeniçeriler arasından seçilir ve ulufe alırlardı.

Sipahiler, Silahatlar: Padişahın çadırını (Otağ-ı Hümayun) korumakla görevlidirler.

Sağ Garipler, Sol Garipler: Görevleri, ordu hazinesini, ağırlıklarını ve ganimetlerini taşımak ve korumaktır.

Sağ Ulufeciler, Sol Ulufeciler: Görevleri, saltanat sancaklarını taşımak ve korumaktır.

### **Tımarlı Sipahiler (Eyalet Askerleri)**

- Tamamen Türklerden oluşurdu.
- Dirlik sahipleri tarafından beslenirdi.
- Ordunun en kalabalık ve en önemli sınıfıdır.
- Devletten maaş almazlardı.
- Savaşlarda ganimet elde etmezlerdi.

Savaş zamanı orduya katılırlar, barış zamanı toprağı işlerler ve bölgelerinin güvenliğini sağlarlardı.

### **Yardımcı Kuvvetler**

Ordunun geri hizmetinde çalışanlar ile bağı beylik ve devletlerden gelen askerler bu sınıfa girerdi. Bunların sayıları sabit değildi. Savaşa göre değişirdi.

**Azaplar:** Anadolu'dan toplanmış bekâr, dinç Türk gençleridir. Savaşta yeniçerilerin önünde düşmana ilk hücumu yaparlardı.

**Akıncılar:** Sınır boylarında oturan Türklerden meydana gelen hafif süvari birlikleriydi.

**Gönüllüler:** Ani düşman saldırılarına karşı sınırlardaki şehir ve kasabaları korurlardı.



**Deliler:** Özel kuvvetlerdir. Çok iyi bir eğitimden geçirilerek yetiştirilirler ve ön safta savaşırlardı.

**Beşliler:** Her beş aileden bir kişi alınarak oluşturulan bu birlikler sınırdaki kalelerin korunmasında görevlendirilirdi.

**Derbentçiler:** Yol, köprü ve geçitleri koruyan birliklerdir.

**Turnalar:** Ordunun posta işlerinden sorumlu birliklerdir.

**Yaya ve Müsellemler (Yörükler):** Ordunun önünden giderek yolları ve köprüleri onarırlardı.

#### Donanma

Osmanlı Devleti'nin ilk donanması Karesi Beyliği'nin alınmasından sonra oluşmuştur. Osmanlı Devleti, Orhan Bey Dönemi'nde Karamürsel'de ilk tersaneyi kurduysa da Karesioğulları Beyliği'nin alınmasıyla donanma sahibi olarak askeri amaçlı denizcilik faaliyetleri yürütmeye başlamıştır.

#### Toplum Yapısı

Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nden itibaren imparatorluk haline gelen Osmanlı Devleti'nin bünyesinde farklı din, dil, mezhep ve milletten insanlar bir arada yaşamaya başlamışlardır.

Osmanlı toplum yapısı; yönetenler ve yönetilenler olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır.

#### Yönetenler

Padişah'tan dini ve idari yetki alan kimselerden oluşur. Seyfiye, İlmiye ve Kalemîye olarak üç sınıfa ayrılırlar;

**a) Seyfiye (Ehl-i Örf):** Askeri zümreyi oluşturan gruptur. Sadrazam, Vezirler, Kapıkulu Askerleri ve Tımarlı Sipahilerden oluşur. Padişahın yürütme gücünü temsil ettikleri için bu sınıfa ehl-i örf, ehl-i seyf veya "ümera" denirdi.

**b) İlmiye (Ehl-i Şer):** Medreselerde yetişip devletin değişik alanlarında görev alanlardır. Bunlar; Şeyhülislam, Kazasker, Kadı, eğitim öğretim elemanları ve cami görevlileridir (Ulema).

**c) Kalemîye:** Devletin idari ve mali bürokrasisini oluşturan gruptur. Her türlü yazışmalardan, kâtiplik işlerinden ve ekonominin işleyişinden sorumludurlar.

#### Yönetilenler (Reaya)

Reaya, yönetime katılmayan, geçimini tarım ve sanayi alanında üretim yaparak veya ticaretle uğraşarak sağlayan, devlete vergi veren halktır.

Osmanlı Devleti'nin kendi egemenliği altında yaşayan toplulukları din ve mezhep esasına göre örgütleyip yönetme şekline "millet sistemi" deniyordu. Buradaki millet kavramı günümüzdeki anlamından farklıydı. Aynı dinden ve mezhepten olan topluluklar bir millet sayılıyordu.

Osmanlı toplumu ırk esasına göre değil, inanç ve düşünce temeline göre örgütlenmiştir.

Osmanlı Devleti çok uluslu devlet olma özelliği taşımış fakat yönetimdeki hâkim unsur Türkler olmuştur.

Osmanlı Devleti hoşgörülü bir siyaset izlediği için Müslümanlar (Millet-i Hakime), Hristiyanlar ve Museviler (Millet-i Mahkume -Zimmi) asırlar boyu birlikte yaşamışlardır.

Hristiyanlar genellikle ticaret ve tarımla uğraşırlardı. Islahat Fermanı'yla (1856) Müslümanlarla aynı haklara sahip olmuşlardır.

**Osmanlı'da halkın faydalanması için birtakım sosyal müesseseler yapılmıştır. Bunlar;**

**İmaret;** Medrese talebelerine, fakirlere ve her isteyene bedava yiyecek dağıtmak üzere kurulan aşevleridir.

**Kalenderhane:** Şehirlere gelen yabancıların ve seyyahların ücretsiz kalıp yemek yedikleri yerdir.

**Han ve Kervansaray:** Yol üzerinde veya kasabalarda yolcuların konakladıkları ve hayvanlarının barındığı binalardır. Yolcular; milliyet, din, dil, inanç ayrımı yapılmaksızın, üç gün ücret ödemedenden kalabilirdi.

**Tabhane:** Fakirlerin barındığı hayır eseridir. Buraların yiyeceği imaretlerden karşılanırdı.

**Darüşşifa (Hastahane):** Hastaların tedavi edildiği hastane ve tıp mezunlarının pratik ve tatbikat yaptıkları tıp fakültesi mahiyetindedir.

Osmanlı Devleti'nde ilk hastaneler Yıldırım Bayezid zamanında açıldı.

**Ribat:** Kale görünüşlü savunmaya yönelik binalardır.

**Külliye:** Ana yapısı camii olan ve çeşitli ihtiyaçları bir arada karşılayan kompleks yapı topluluğudur. Genellikle bir camii etrafında kurulmuş medrese, kütüphane, imarethane ve şifahane (hastane) ve hamam gibi yapıların bütünüdür.

### **Maliye**

Osmanlı maliye teşkilatı ilk olarak I. Murat Dönemi'nde kurulmuştur. İlk bütçe Tarhuncu Ahmet Paşa tarafından hazırlanmıştır. Osmanlı'da Maliyeden sorumlu kişi Defterdar"dır (1838'den sonra Maliye Nazırı ve Teşkilatı).

Osmanlı para birimine "akçe" denirdi.

İlk bakır para Osman Bey, ilk gümüş para (akçe) Orhan Bey, ilk altın para (Sultani - Sikke-i Hasene) ise Fatih Dönemi'nde bastırılmıştır.

İlk kâğıt para Sultan Abdülmecit döneminde basıldı (1840). Hazine bonusu niteliğindeki bu paraya "Kaime" denildi. 1862'de bu uygulamaya son verildi.

I. Abdülmecit Dönemi'nde ayrıca 1844'te "Yirmi Kuruş" değerinde "Mecidiye" bastırıldı.

Osmanlı Devletinde bankacılığa ilk geçiş, Tanzimat döneminde oldu. Açılan ilk banka Bank-ı Dersaadet (İstanbul Bankası)'dır (1847).

### **Hazinenin Gelir Kaynakları**

Ganimetlerin 1/5 i ve Vergilerden oluşur.

### **Vergiler**

**Öşür:** Müslümanlardan alınan 1/10 oranındaki toprak ürünleri vergisidir (1925'te kaldırılmıştır.).

**Haraç:** Gayrimüslimlerden alınan 1/5 oranındaki toprak ürünleri vergisidir.

**Cizye:** Gayrimüslimlerin 20 yaşını doldurmuş, sağlıklı erkeklerinden askere gitmeme karşılığında alınan kelle vergisidir (Bu vergi 1856 Islahat Fermanı'yla kaldırıldı.).

**Zekât:** Zengin olan Müslümanların mallarından alınan vergidir. Bu vergi devlet tarafından bazı dönemlerde alınmıştır.

### **Örfi Vergiler (Tekâlif-i Örfiye):**

**Avarız:** II. Bayezid zamanında, olağanüstü durumlarda ordunun ihtiyacını karşılamak üzere alınan geçici vergidir (Savaş, sel, deprem v.b.).

Duraklama Dönemi'nde sürekli alınmaya başlanacaktır.

**Çiftbozan:** Tarımsal üretimin sürekliliğini sağlamak amacıyla bir veya iki yıl toprağını mazeretsiz olarak boş bırakan köylüden alınan tazminat vergisidir.

**Çift Resmi:** Müslüman halktan alınan arazi vergisidir.

**İspenc:** Gayrimüslimlerden alınan arazi vergisidir.

**Ağnam:** Küçükbaş hayvan yetiştiricilerinden alınan vergidir.

**Resm-i Pencik:** Savaş esirlerinin serbest bırakılması karşılığında alınan vergidir.

**Bac:** Pazar yerlerinden toplanan vergidir.

**İhtisap Resmi :** Ruhsat karşılığı alınan vergidir (noter vergisi).

**Kantariye:** Tartılardan alınır.

**Resm-i Bennak:** Evli çiftçilerden alınır.

**Resm-i Mücerred:** Bekâr çiftçilerden alınır.

**Damga resmi:** Çeşitli resmi muamelelerden alınır.

**Derbent resmi:** Çeşitli köprülerden ve geçitlerden alınır.

**Gümrük Resmi:** Dış ülkelere gelen mallardan alınan vergidir.

**Arusane:** Evlenenlerden alınır (Kız tarafı öder.).

**Cerime:** Suçlulardan alınan vergidir.

Bağlı Beylik ve Devletlerden Alınan Yıllık Vergiler ve Hediye

Maden, Tuzla, Orman ve Gümrük Gelirleri

Vergiler, Tahrir defterine yazılırdı. Vergilerin hepsine "Tekâlif" denirdi.

**Müsadere (El Koyma):** Ölen bir kişinin hayattayken haksız kazanç elde ettiği tespit edildiğinde mirasının hazineye aktarılmasıdır (Bu uygulama özel mülkiyet anlayışına terstir. 1839 Tanzimat Fermanı'yla kaldırılacaktır.).

**İltizam Sistemi:** Bir bölgede devlet hazinesine toplanacak olan vergilerin açık artırma yoluyla şahıslara verilmesidir. İltizam vergisini toplamaya hak kazanan kişi toplayacağı vergiyi peşin olarak hazineye öderdi (Belli bir kar payı karşılığında).

İltizam yöntemiyle vergi toplayanlara Mültezim adı verilirdi.

Osmanlı ekonomisinin en önemli sektörleri tarım, hayvancılık, ticaret ve zanaatkârlıktır.

Osmanlı ekonomisinde esnafların kurduğu Lonca teşkilatının da büyük bir önemi vardı. Bu teşkilat iç ticarete bir denetleme kurumu gibiydi. Ancak Avrupa'da meydana gelen Sanayi İnkılâbı'nın etkisiyle Osmanlı Lonca teşkilatı iyice zayıflamıştır.

Avrupalıların yaptığı Coğrafi Keşiflerle beraber yeni ticaret yollarının bulunması, Osmanlı'nın elindeki İpek ve Baharat yollarının önemini kaybetmesine neden oldu.

Ayrıca Coğrafi Keşifler sonucu Avrupa'ya taşınan gümüş ve altın gibi değerli madenler bir süre sonra Osmanlı ülkesine girince; Osmanlı Devleti'nin parasının değer kaybetmesine ve fiyatların yükselmesine neden oldu.

Bununla birlikte XIX. yüzyılın ortalarından itibaren alınan dış borçlar giderek büyümüş ve ödenemez hale gelince de Avrupalı devletler Duyun-u Umumiye idaresini kurarak (1881)

### Hukuk

Osmanlı Devleti'nde hukuk sistemi iki bölüme ayrılırdı;

**Şer-i Hukuk:** İslam dinine göre düzenlenen kanunlardır. Kaynağı Kur'an, sünnet, icma ve kıyastır. Bu konuda din ve yasama işleri padişah adına Şeyhülislam'a aittir. Ancak şeyhülislam'ın yargılama yetkisi yoktu.

İlk Osmanlı kadısı Karamanlı Dursun Fakih'tir.

**Örfi Hukuk:** İslamiyet öncesinden bu yana devam eden töre kurallarının İslamiyet'e aykırı olmayacak şekilde düzenlenmesiyle oluşan kurallardır. Örfi hukuka padişahın yönetim, maliye ve ceza gibi konularda çıkarttığı kanunnameler de dâhildi.

Fatih Dönemi'nde hazırlanan "Kanunname-i Ali Osman" ile örfi hukuk toplatılmış ve hale getirilmiştir (Osmanlı'nın Kanunnamesi).

Osmanlı Devleti'nde hukuk alanındaki gelişmeler 19. yüzyılda başlamıştır. 1878'de İslami temelli ilk medeni hukuk, Mecelle adı altında toplanmıştır.

İlk defa Tanzimat Fermanı'yla (1839) herkesin temel hakları güvence altına alındı. Hukuk devleti

kavramı gelişti. 1856 Islahat Fermanı ile karma mahkemelerin kurulması kabul edildi.

Abdülaziz Dönemi'nde Divan-ı Ahkam-ı Adliye (Yargıtay) adlı bir yüksek mahkeme kuruldu. 1878'de de hukuk alanında uzman ihtiyacını karşılamak amacı ile Mekteb-i Hukuk-i Şahane (Hukuk Fakültesi) kurulmuştur.

### Eğitim Ve Öğretim

Osmanlı'da eğitim ve öğretime büyük önem verilmiştir.

Başlıca eğitim kurumları; Mahalle Mektepleri (Sıbyan Mektepleri) ve Medreselerdir.

**Sıbyan Mektepleri:** Eğitim sisteminin ilk basamağıdır. Genellikle camilerin çevresinde bulunurdu. Ders verenlere "Muallim" adı verilirdi. Karma eğitim yapıldı. Belli bir süresi ve sınıfı yoktur. Daha çok gramer ve dil eğitimi yapıldı. İslamiyet ile ilgili bilgiler verilirdi. Ayrıca okuma yazma ve Kur'an öğretilirdi.

Osmanlı Devleti'nde ilköğretim ilk defa İstanbul'da II. Mahmut Dönemi'nde zorunlu hale getirildi.

**Temel eğitim kurumları medreselerdir.** İlk Osmanlı medresesi 1330'da Orhan Bey tarafından İznik'te açılmıştır (Süleyman Paşa Medresesi). Medreseye tayin edilen ilk müderris Davud-u Kayseridir.

Medreseler, 3 Mart 1924'te çıkartılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kapatılmıştır.

### Bilim, Dil Ve Edebiyat

Osmanlı Devleti'nde XIV., XV. ve XVI. yüzyıllarda bilime önem verilmiş ve birçok bilim adamı yetişmiştir.

**Molla Fenari** (15. yy): Mantık alanında önemli çalışmalar yapmıştır. Eserleri Osmanlı'nın son dönemlerine kadar okutuldu. Maddet'ül Hayat adlı eseri vardır.

**Emir Sultan** (1368-1430): Osmanlıların Kuruluştan Devri'nde Bursa'da yaşamış, Yıldırım Bayezid Han'ın damadı olan bilim adamıdır.

**Kadızade-i Rumi** (14. ve 15. yy): Matematik, Astronomi alanlarında yetişmiştir. Muhtasar-ı Fi'l Hisab adlı eseri vardır.



**Ali Kuşçu** (15. yy): Matematik, Astronomi alanında yetişmiştir. Osmanlı'da Matematiğin kurucusu olarak bilinir. Fatih Dönemi'nde İstanbul'a Semerkant'tan getirilmiştir.

**Sinan Paşa**: Matematik alanında yetişmiştir. Tazarrunname ve Nasihatname adlı eserleri vardır.

**Piri Reis (15. ve 16. yy)**: Coğrafya alanında ileri gitmiştir. İlk kez dünya haritasını çizmiştir. "Kitab-ı Bahriye (Denizcilik Kitabı)" adlı eseri vardır.

**Seydi Ali Reis** (16. yy): Deniz Coğrafyası alanında çalışmalarda bulunmuştur. "Miratü'l Memalik (Memleketlerin Aynası)" adlı eseri vardır. Bu eserde Hindistan ile Osmanlı ülkesi arasında yaptığı yolculuğu anlatır.

**Molla Lütü**: Matematikçidir. Taz'if'ül Mezbah adlı eseri vardır.

**Takiüddin Mehmet** (16. yy): Astronomi alanında çalışmalarda bulunmuştur. Osmanlı'da ilk rasathaneyi kurmuştur (İstanbul'da).

**Matrakçı Nasuh** (16. yy): Coğrafya, Minyatür, Matematik, Tarih alanlarında yetişmiştir. Cemal'ül-Küttab ve Kemal'ül-Hisab adlı eserleri vardır.

**Katip Çelebi** (17. yy): Tarih, Coğrafya, Denizcilik, Maliye ve Hukuk alanlarında çalışmalar yapmıştır. Eserlerinin ismi; Cihannüma (Dünya coğrafyası), Keşfü'z-nun (Bibliyografya), Fezleke-i Osmani ve Mizanü'l Hak'tır.

**Hezarfen Hüseyin Çelebi** (17. yy): Batı ile ilişki kuran ilk bilim adamıdır. Osmanlı Teşkilat Tarihi en önemli eseridir.

**Hezarfen Ahmet Çelebi** (18. yy): Kanat takıp uçan ilk insandır.

**Lagari Hasan Çelebi**: İlk roket örneğini icat ederek uçuşu başarmıştır.

**Evliya Çelebi** (17. yy): Seyahatname en önemli eseridir. Bu eser yazıldığı dönemin Türk kültür tarihi hakkında bilgi veren önemli bir yapıttır.

**Ahmet Cevdet Paşa** (19. yy): Eserleri, Tarih-i Cevdet (Tarih Kitabı), Tezakir, Kısas-ı Enbiya (Nebiler Tarihi), Mecelle (Hukuk) dir (Mecelle'yi hazırlayan 16 kişilik hukukçu heyetine başkanlık yapmıştır).

**Zembilli Ali Efendi**: Din ve Hukuk âlimidir. El Mutahharat adlı eseri vardır.

**İbn-i Kemal**: Din ve hukuk âlimidir. Tevarih-i Ali Osman adlı eseri vardır.

**Ebussuud Efendi**: Din ve hukuk âlimidir. Duaname ve Kanunname adlı eserleri vardır.

**Akşemseddin**: Fatih'in hocasıdır. Daha çok Tıp alanında kendini yetiştirmiştir. Ayn'ül Ayan adlı eseri vardır.

**Altunizade Sabuncuoğlu Şerafettin**: Tıp alanında ilerlemiştir. Kitâbü'l-Cerrahiyyeti'l- İlhaniyye adlı eseri vardır.

**İbrahim Müteferrika** (18. yy): İlk özel matbaayı kurmuştur.

**Şinasi** (19. yy): İlk oyun yazandır. (Şair Evlenmesi), Avrupa'yı örnek alan ilk şairdir.

Tarih alanında önemli bilim adamları ise şunlardır; Hoca Saadettin Efendi, Aşık Paşazade, Solakzade, Neşri, Naima ve Kemal Paşazade'dir.

Osmanlı Devleti'nde resmi dil Türkçe'dir. Azınlıklara ise kendi dillerinde konuşma hakkı verilmiştir.

### Edebiyat

Osmanlı Kuruluş Dönemi'nde Türkçe'ye büyük önem verildi. Halk Edebiyatı bu dönemde çok etkili olmuştur.

Halk Edebiyatı'nda Pir Sultan Abdal, Kaygusuz Abdal, Köroğlu, Karacaoğlu, Kul Mehmet, Gevheri, Emrah, Aşık Ömer, Zihni, Dadaloğlu gibi önemli isimler yetiştirilmiştir.

Osmanlı Yükselme Dönemi'nde edebiyatta Arap ve İran kültürünün etkileri artmıştır. XV. yüzyıldan itibaren Divan Edebiyatı'nın önemi artmıştır.

Divan Edebiyatı'nda; Şeyhi (Harnâme), Nesimî, Ahmedî, Bakî (Kanuni Mersiyesi), Fuzuli (Leyla ve Mecnun), Nefî (Siham-ı Kaza), Nedim (Lale Devri), Şeyh Galip (Hüsn-ü Aşk) gibi önemli isimler yetişmiştir. y Osmanlı padişahları edebiyatla önemli eserler vermişlerdir.

### Sanat

15. yy'da gelişme gösteren Osmanlı güzel sanatları, 16. yy'da en parlak dönemine ulaştı. Güzel sanatlardaki gelişme özellikle süsleme sanatlarında kendini gösterdi. Hattatlık, çinçilik, minyatür, nakkaşlık, kakmacılık, oymacılık, tezhip başlıca süsleme sanatı dallarıydı.